

DOUĂ MORMINTE DIN SECOLELE IV-V P.CHR., DESCOPERITE LA DUDEȘTII VECHI (JUD. TIMIȘ)

Daniela Tănase

În câmpia din nord-vestul județului Timiș au fost descoperite artefacte care pot fi puse în legătură cu epoca post-romană și epoca migrațiilor încă de la începutul secolului al XX-lea, când au fost efectuate săpături arheologice de către Kislégy Nagy Gyula, administratorul moșiilor ducesei Mileva San Marco¹.

În urma descoperirilor întâmplătoare și a unor periegeze întreprinse în anii '90 ai secolului XX, au fost efectuate cercetări arheologice în partea de sud-vest a comunei Dudeștii Vechi (jud. Timiș), situată pe malul râului Aranca, pe locul numit de săteni *Movila lui Dragomir*. Aici au fost descoperite urme de locuire din preistorie până în epoca medievală².

În anul 2001 s-au găsit două morminte de înhumăție care pe baza ritualului și a inventarului pot fi datate în epoca sarmatică târzie. Un mormânt a fost descoperit în secțiunea S1/2001- M 1, iar celălalt la o distanță de 12 m spre E, în secțiunea S2/2001-M 2³. Aceste morminte se întrepătrund cu cele care aparțin secolelor X-XI.

I. Descrierea mormintelor

Mormântul 1 este orientat S-N; groapa este dreptunghiulară, are lungimea de 160 cm, lățimea de 70 cm, adâncimea de 135 cm. Din scheletul așezat pe spate s-au mai păstrat o parte din craniu, din oasele de la mâini și cele de la picioare. După dimensiunile și friabilitatea oaselor, se pare că este vorba despre un copil.

Nu are inventar.

Mormântul 2 este orientat S-N; groapa dreptunghiulară are lungimea de 200 cm, lățimea de 70 cm, adâncimea de 125 cm; schelet așezat pe spate, cu mâinile pe lângă corp.

Inventar: *la ambele mâini* s-a descoperit câte o mărgea globulară din sticlă, una de culoare albastru închis, cealaltă de culoare verde închis; ambele au diametrul de 1,8 cm (Planșa I/11-12).

Tot în zona mâinilor s-au descoperit: o mărgea cilindrică din calcar, ruptă, cu diametrul de 1,4 cm (Planșa I/13); 9 mărgeli cilindrice din calciu, cu diametrul între 0,5 și 0,6 cm (Pl. I/1-3); 8 mărgeli globulare, 7 din calcar și una din sticlă cu

urme de aurire, cu diametrul de 0,5 cm (Pl. I/4); 2 mărgelile din sticlă, prismatice, albe, sidefate, cu diametrul de 0,6 cm (Pl. I/8); 2 mărgelile cilindrice din sticlă, albe, sidefate, cu diametrul de 0,3 cm (Pl. I/9).

În zona bazinului s-a găsit o mărgelă mare, elipsoidală, din calcedonie albă, șlefuită, cu diametrul de 2,6 cm (Pl. I/14). Pe oasele bazinului s-au observat urme de rugină care pot să provină de la o piesă de costum din fier care nu s-a păstrat.

Din zona *picioarelor* s-a recuperat un număr mare de mărgelușe globulare din calcar și sticlă: 46 mărgelile globulare din calcar cu diametrul de 0,4 cm, unele cu depuneri maronii (Pl. I/5); mărgelușe globulare cu diametrul de 0,3 cm: 170 din calcar, unele cu depuneri de culoare vișinie-maronie și 21 din sticlă, albe, sidefate (Pl. I/6); 164 de mărgelușe rotunde, plate, din calciu, cu diametrul de 0,4 cm, unele cu depuneri de culoare gălbuie și maronie (Pl. I/7); 72 de mărgelile bitronconice aplatizate din sticlă bleu, sidefate, cu diametrul de 0,5 cm (Pl. I/10).

Se cuvine să menționăm că, din cauza friabilității materialului din care au fost confecționate - calcar, multe dintre mărgelile s-au distrus. Cu toate acestea, putem aprecia că în zona gambelor au fost prinse pe haine aproximativ cinci sute de mărgelușe.

La *picioare* s-a găsit o cană bitronconică cu o toartă de 17 cm înălțime, diametrul la bază de 7,2 cm și la gură de 12,7 cm, diametrul maxim de 16 cm. Cana este lucrată la roată, are culoarea cenușie, buza ușor evazată, decorată la exterior cu o linie în zig-zag; sub buză există o linie profilată. În jumătatea superioară cana este decorată prin lustruire cu linii verticale între care sunt intercalate două benzi dispuse tot vertical, care au în interior o linie în zigzag; fundul este drept (Pl. II/1).

Pe baza inventarului, considerăm că în acest mormânt a fost îngropată o femeie.

II. Încadrare cronologică și culturală

Deoarece nu are inventar, mormântul de copil poate fi pus în legătură cu epoca sarmatică doar prin orientarea S-N, caracteristică sarmaților iazigi din Câmpia Tisei⁴. Aceeași orientare o are și mormântul de femeie. Dată fiind distanța de 12 metri dintre cele două morminte, putem conchide că mormintele aparțin aceluiași cimitir.

În privința datării mormintelor sunt importante obiectele de inventar din mormântul 2. Chiar dacă mărgelile și vase se găsesc de regulă pe toată durata epocii sarmatice (sec. I-V p.Chr.), totuși există elemente care ne permit datarea într-o secvență limitată de timp.

1. Mărgele

Mărgelele au fost folosite ca podoabe prinse în coliere, brățări sau ca elemente decorative pentru gulerul, mânecile, brâul și poalele veșmintelor, mod de împodobire caracteristic costumelor fastuoase iraniene⁵.

Până acum, în necropolele din epoca sarmatică au fost descoperite un număr foarte mare de mărgele de tipuri variate, dar o tipologie și o cronologie foarte exactă sunt greu de realizat deoarece apar în morminte de la sfârșitul secolului I p. Chr. până la mijlocul secolului al V-lea⁶.

1.1. Mărgele de calcedonie (Pl. I/14)

Mineral de cuarț de diverse culori și nuanțe, de la alb la roșu, maro și gri, calcedonia provenea din Siria, Gruzia, regiunea Uralului și a ajuns pe căi comerciale la barbarii din stepele nord-pontice și bazinul carpatic⁷.

Mărgele mari din calcedonie, elipsoidale sau în formă de butoiaș, șlefuite, au fost purtate în coliere, dar și ca pandantive sau podoabe de centură, devenind foarte populare pe un teritoriu vast, din estul Mării Negre până la Rin⁸.

Mărgeaua descoperită de noi putea avea funcția de podoabă a centurii sau a pungii prinse de centură⁹. În același timp, putea avea și funcția de fusaiolă. Deoarece nu am descoperit în mormânt o astfel de piesă, care apare foarte des în mormintele de femei din epoca sarmată¹⁰, putem să luăm în considerare această ipoteză.

Mărgele de calcedonie elipsoidale s-au descoperit și în mormântul 54 de la Törökszentmiklos (la gât și la centură, împreună cu alte tipuri de mărgele)¹¹, precum și în alte descoperiri din Ungaria, printre care la Kunhegyes¹² și Tiszavalk - mormântul nr. 4¹³.

1.2. Mărgele din calcar (Pl. I/1-7, 13)

Mărgelele produse din calcar, rocă numită și piatră de var, se păstrează destul de prost în pământ datorită friabilității lor. Piesele descoperite de noi sunt cilindrice și globulare și au fost prinse pe veșminte, cele de dimensiuni mai mari pe bluză, celelalte pe poalele fustei.

Aceste mărgele sunt tot de origine răsăriteană la fel ca și cele din calcedoni¹⁴.

1.3. Mărgele din sticlă (Pl. I/4, 6, 8-12)

Mărgelele din sticlă apar cel mai adesea în mormintele din epoca sarmatică¹⁵, au diverse forme: globulare, prismatice, cilindrice, bitronconice și o paletă coloristică extrem de variată.

În mormântul descoperit de noi, au fost găsite mărgele din sticlă globulare de culoare verde și albastră, precum și mărgele prismatice, bitronconice și globulare, albe sau bleu. Toate mărgelele de sticlă albe și bleu erau sidefate. Cele bitronconice erau prinse de fustă, iar cele globulare și prismatice s-au găsit la mâini, foarte probabil prinse pe mânecile cămășii.

Datate. Mărgelele de calcedoniu albe sunt prezente în descoperiri datate în ultima treime a secolului al IV-lea¹⁶. Cele de formă elipsoidală au apărut spre sfârșitul acestui secol în mormintele sarmaților de la Dunărea Mijlocie, zonă care a devenit epicentrul răspândirii acestui tip de mărgelă, la populațiile germanice găsindu-se în morminte până la sfârșitul secolului al VI-lea¹⁷.

La mărgelile de sticlă datate cu monede din secolul al IV-lea p.Chr., predominau culori închise, mai ales albastru și maroniu¹⁸, fapt constatat și la *Movila lui Dragomir* - mărgelile globulare de dimensiuni mari sunt de culoare albastră și verde închis (Pl. I/11-12). Aceeași situație a fost documentată și în provincia romană Pannonia dar și pe malul vestic al Mării Negre, unde mormintele datate în a doua jumătate a secolului al IV-lea conțineau mărgelile de culoare închisă, dominând cele albastre și negre, apărând mai rar cele verzi și maronii¹⁹.

În ceea ce privește numărul de mărgelă din morminte, o constatare interesantă a făcut cercetătoarea V. Kulcsár²⁰, care susține că mărgelile în număr foarte mare se găsesc în morminte îndeosebi în perioada de după războaiele marcomanice (170-180) până în prima treime a secolului al III-lea. Însă obiceiul s-a păstrat și pe parcursul secolului al IV-lea; se pare că exista un anumit conservatorism al portului feminin oglindit de păstrarea unor elemente arhaice chiar dacă erau preluate și elemente la modă într-o perioadă scurtă de timp.

Descoperirea de la Dudeștii Vechi, unde s-au găsit peste cinci sute de mărgelă, dovedește că portul unui număr mare de astfel de podoabe s-a perpetuat mult după perioada de înflorire a acestui obicei.

2. Vase de ceramică

Vasele de ceramică apar în număr mare în materialul arheologic din epoca sarmatică atât în așezări, cât și în necropole. Nu s-a putut observa vreo diferență între ceramica folosită zi de zi și cea depusă în morminte²¹.

Vasele lucrate la roată, în proporție de 50% în secolele II-III și în totalitate în secolul al IV-lea, se depuneau la cap sau la picioare și uneori lateral. Acestea apar mai adesea în morminte de femei și copii decât în cele de bărbați iar în bazinul carpatic au fost depuse mai ales la picioarele mortului²².

2.1. Cană

O cană cu decor în zigzag pe buză și jumătatea superioară a vasului, decorată cu registre de linii drepte verticale, lustruite și încadrate de bande fără decor, a fost descoperită la Kisvárdá-Darusziget, în nordul Câmpiei Tisei, descoperire datată la sfârșitul secolului al IV-lea-începutul secolului al V-lea²³.

Căni cu o toartă cu nervură sub buză și cu decor în zigzag atât pe buză, cât și în partea superioară a vasului, au mai fost găsite la Timișoara-Freidorf, descoperire datată în prima jumătate a secolului al V-lea p.Chr.²⁴.

Datate. Cana de la Dudeștii Vechi - Movila lui Dragomir poate fi datată la sfârșitul secolului al IV-lea, poate chiar începutul secolului al V-lea, dacă avem în vedere asemănarea cu cămile preferate în prima jumătate a secolului al V-lea.

*

Pe baza descoperirilor arheologice, arheologul M. Párducz a realizat o periodizare a prezenței sarmaților în Câmpia Tisei, epoca sarmatică târzie fiind perioada de timp de după părăsirea provinciei Dacia de către romani în anul 271 până la apariția hunilor în anul 375, când puterea sarmaților a fost distrusă, această regiune devenind centrul puterii politice și militare hunice²⁵.

A. H. Vaday a extins această periodizare a cărei limită inferioară ar fi perioada din preajma părăsirii provinciei Dacia, când în Câmpia Tisei a apărut un nou val de roxolani veniți din răsărit, până în vremea stăpânirii hunice (prima jumătate a secolului al V-lea), fără a uita mențiunea lui Iordanes care îi amintește pe sarmați în coaliția condusă de regele gepid Kunimund contra ostrogoților în anul 469, vreme în care sarmații locuiau încă în zona de sud a câmpiei dintre Dunăre și Tisa²⁶. După părerea sa, din punct de vedere arheologic, în ultima treime a secolului al III-lea și pe parcursul secolului al IV-lea se constată o densitate de locuire în Câmpia Tisei, care este sesizabilă chiar și în ultima treime a secolului al IV-lea, când mai existau încă "regate" sarmatice²⁷.

La rândul lor, izvoarele scrise oferă informații despre această epocă ce a fost presărată cu conflicte între romani și sarmați, campanii de pedepsire a acestor barbari au fost organizate de împărații Galerius (293-311), Constantin cel Mare (305-337), Constans al II-lea (337-361), iar în timpul lui Valentinian (364-375) și Teodosius (378-395) sarmații au întreprins atacuri pe pământ imperial²⁸.

Prezența sarmaților în Banat pe parcursul secolului al IV-lea p. Chr. este atestată de descoperiri cu caracter funerar, nu foarte numeroase până acum²⁹.

O astfel de descoperire este mormântul de femeie de la Timișoara - *Pădurea Verde*, datat în a doua jumătate a secolului al III-lea, începutul secolului al IV-lea³⁰, între piesele de inventar există doar 20 de mărgel, majoritatea din carneol, preferat în secolul al IV-lea³¹. Comparația între această descoperire și cea de la Dudeștii Vechi - *Movila lui Dragomir* denotă faptul că deși ambele aparțin perioadei sarmatice târzii, între ele este o distanță apreciabilă în timp, descoperirea de la Dudeștii Vechi având analogii mai degrabă în mormintele datate la sfârșitul secolului al IV-lea - începutul secolului al V-lea, în timp ce mormântul de la Timișoara - *Pădurea Verde* este din perioada de început a acestei epoci.

Cercetarea exhaustivă a necropolelor, inclusiv cea de la Dudeștii Vechi - *Movila lui Dragomir*, ar putea contribui la stabilirea unei cronologii exacte a prezenței sarmaților în Banat. Orientarea mormintelor S-N și inventarul mormântului 2 ne oferă dovezi pentru a susține că această necropolă a aparținut unei populații de neam sarmatic care locuia în zona de câmpie din preajma râului Aranca spre sfârșitul secolului al IV-lea p.Chr. - începutul secolului al V-lea p.Chr.

Pentru datarea acestei descoperiri în epoca sarmatică târzie în care s-a restrâns folosirea aurului și a argintului și s-a răspândit utilizarea obiectelor de fier, mai ales cataramă³², un indiciu este dat și de urmele de rugină din zona bazinului scheletului din mormântul 2, care atestă existența unei piese din fier, posibil o cataramă.

În privința inventarului mormintelor, similitudini cu situația de la Dudeștii Vechi - *Movila lui Dragomir* se constată și în necropole din nordul Câmpiei Tisei, datate la sfârșitul secolului al IV-lea - începutul secolului al V-lea, în care se obișnuia depunerea unui vas la picioare, vase asemănătoare ca formă și decor cu cel descoperit de noi, iar mărgelile, inclusiv elipsoidale din calcedoniu, au fost găsite la gât, brațe, centură sau punga centurii, presărate pe haine sau prinse pe tiv³³.

O situație asemănătoare este documentată și în sudul Câmpiei Tisei, la Tápé-Malajdok, Sándorfalva-Eperjes etc.³⁴, localități care se află în zona vărsării Mureșului în Tisa, relativ aproape de Dudeștii Vechi (Harta I). Datorită acestui fapt, putem susține că și descoperirea noastră aparține peisajului arheologic al sarmaților târzii din a doua jumătate a secolului al IV-lea - începutul secolului al V-lea, care, chiar dacă și-au pierdut supremația politică în Câmpia Tisei, au supraviețuit sub stăpânirea hunică, pierzându-se în negura istoriei în ultima treime a secolului al V-lea.

NOTE

¹ În arhiva Muzeului Banatului din Timișoara se păstrează însemnările lui Kiségy Nagy Gyula cu privire la săpăturile pe care le-a efectuat pe teritoriile comunelor Cenad, Comloșu Mare, Dudeștii Vechi, Vizejdia.

² În anii 2000-2001, au fost efectuate cercetări arheologice de către un colectiv condus de prof.univ.dr. Adrian Bejan, de la Facultatea de Istorie a Universității de Vest Timișoara. Din colectiv au mai făcut parte: Daniela Tănase, muzeografă la Muzeul Banatului Timișoara, Constantin Kalciov, profesor de istorie din Dudeștii Vechi.

³ Un plan de situație va fi publicat după cercetarea mai amplă a sitului.

⁴ Vaday 1989, p. 194.

⁵ Garam, Vaday 1990, p. 205.

⁶ Vaday 1989, p. 98.

⁷ Garam, Vaday 1990, p. 205.

⁸ Mastykova 2001, p. 37.

⁹ Istvánovits, Kulcsár 2001, p. 143, Fig. 3 - este reconstituit costumul femeilor din necropolele sarmate, care purtau mărgelile mari și la centură.

¹⁰ Garam, Vaday 1990, p. 210.

¹¹ Vaday 1985, p. 359, p. 359, Fig. 14.4.

¹² Vaday 1989, p. 156; Planșa 50.8.

¹³ Garam, Vaday 1990, p. 175, Fig. 5.9; p. 176.

¹⁴ Garam, Vaday 1990, p. 205.

¹⁵ Vaday 1989, p. 98.

¹⁶ Vaday 1989, p. 105.

¹⁷ Mastykova 2001, p. 23.

¹⁸ Istvánovits, Kulcsár 1994, p. 73.

¹⁹ Istvánovits 1993, p. 193-194.

²⁰ Kulcsár 1998, p. 112.

²¹ Vaday 1989, p. 131.

²² Kulcsár 1998, p. 67.

²³ Istvánovits 1998, p. 323, Fig. 4.2.

²⁴ Mare 1998, p. 289; p. 302, Pl. VI.1-3.

²⁵ Párducz 1959, p. 395.

²⁶ Vaday 1989, p. 208-210.

²⁷ Vaday 1989, p. 209.

²⁸ Benea 1996, p. 51-69, cu toată bibliografia.

²⁹ Benea 1996, p. 187.

³⁰ Radu 1973, p. 149.

³¹ Garam, Vaday 1990, p. 206.

³² Istvánovits, Kulcsár 1994, p. 73.

³³ Istvánovits 1998, p. 319.

³⁴ Istvánovits 1998, p. 319.

BIBLIOGRAFIE

Benea	1996	Benea D, <i>Dacia sud-vestică în secolele III-IV</i> , Timișoara, 1996.
Garam, Vaday	1990	Garam E.-Vaday A.H., <i>Sarmatische Siedlung und Begräbnisstätte in Tiszavalk</i> , în <i>CommArchHung</i> , 1990, pp. 171-219.
Istvánovits	1993	Istvánovits E., <i>Das Gräberfeld aus dem 4.-5. Jahrhundert von Tiszadob-Sziget</i> , în <i>ActaArchHung</i> , 45, 1993, pp. 91-146.
Istvánovits	1998	Istvánovits E., <i>Angaben zur ethnischen Bestimmung der Bevölkerung in der nördlichen Tiefebene am Ende des 4. und Anfang des 5. Jahrhunderts</i> , în <i>Studia Archaeologica</i> , IV, Szeged, 1998, pp. 309-324.
Istvánovits-Kulcsár	1994	Istvánovits E., Kulcsár V., <i>IV. Századi éremmel keltezett sírok a Kárpát-medencei szarmata Barbaricumban</i> , în <i>A numizmatika és a társtudományok</i> , Szeged, 1994, pp. 69-85.
Istvánovits-Kulcsár	2001	Istvánovits E., Kulcsár V., <i>Sarmatians through the eyes of strangers. The Sarmatian warriors in International Connections of the Barbarians of the Carpathian basin in the 1th-5 th centuries A. D.</i> , Aszód-Nyíregyháza, 2001, pp. 139-170.
Kulcsár	1998	Kulcsár V., <i>A kárpát-medencei szarmaták temetkezési szokásai (The Burial Rite of The Carpathian Basin)</i> , Aszód, 1998.
Mare	1998	Mare M., <i>Rituri și ritualuri de înmormântare în Banatul românesc între secolele IV-IX</i> , în <i>AnB-S.N.</i> , VI, 1998, pp. 285-306.
Mastykova	2001	Mastykova A. V., <i>Chalcedony Elliptical Beads of the Early Middle Ages: their Spread, Chronology, Social Attribution</i> , în <i>Российская Археология</i> , 2, Moscova, 2001, pp. 23-37.
Párducz	1959	Párducz M., <i>Archäologische Beiträge zur Geschichte der Hunnenzeit in Ungarn</i> , în <i>ActaArchHung</i> , 11, 1959, pp. 309-398.
Radu	1973	Radu O., <i>Mormântul sarmatic de la Pădurea Verde, Timișoara, jud. Timiș (1969)</i> , în <i>MCA</i> , X, 1973, pp. 147-149.
Vaday	1985	Vaday A. H., <i>Sarmatisches Gräberfeld in Törökszentmiklós-Surján- Újtelep</i> , în <i>ActaArchHung</i> , 37, 1985, pp. 345-390.
Vaday	1989	Vaday A. H., <i>Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok</i> , în <i>Anteus</i> , 17-18, Budapest, 1989.

**ZWEI ENTDECKTE GRÄBER AUS
DEM 4. – 5. JH. N.CHR. IN DUDEȘTII VECHI
(KREIS TIMIȘ)**

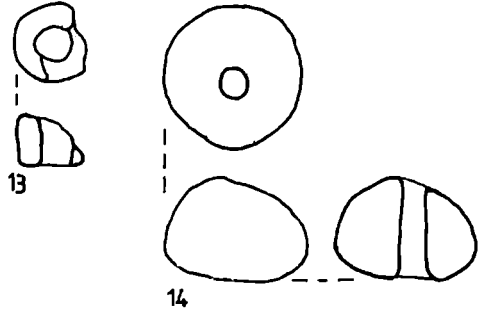
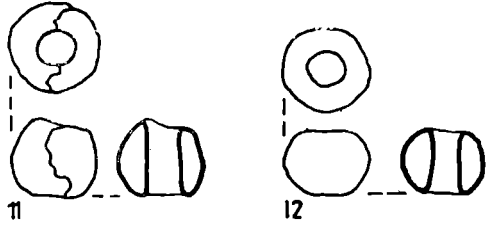
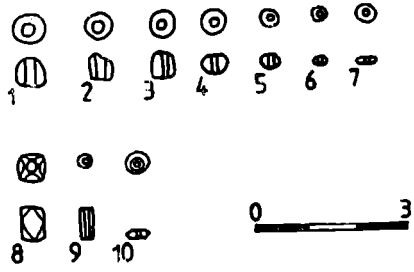
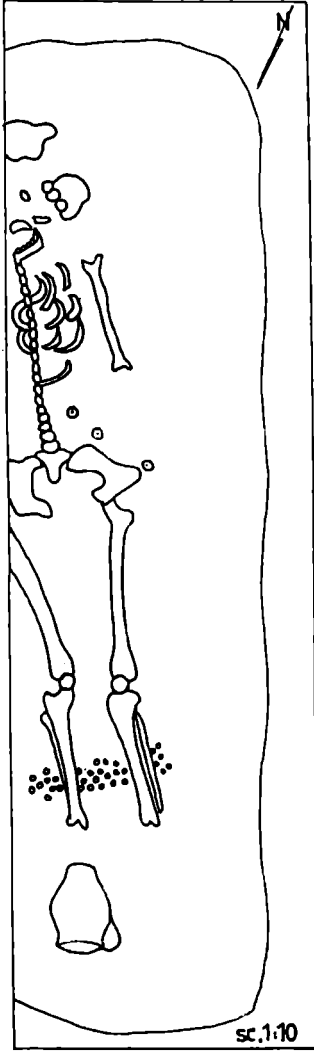
Zusammenfassung

Während der Ausgrabungen die im Jahre 2001 in Dudeștii Vechi - *Dragomirhügel* stattgefunden haben, wurden auch zwei Körpergräber in Richtung S-N entdeckt. Eines ist ein Kindgrab ohne Beigaben. Das andere ist

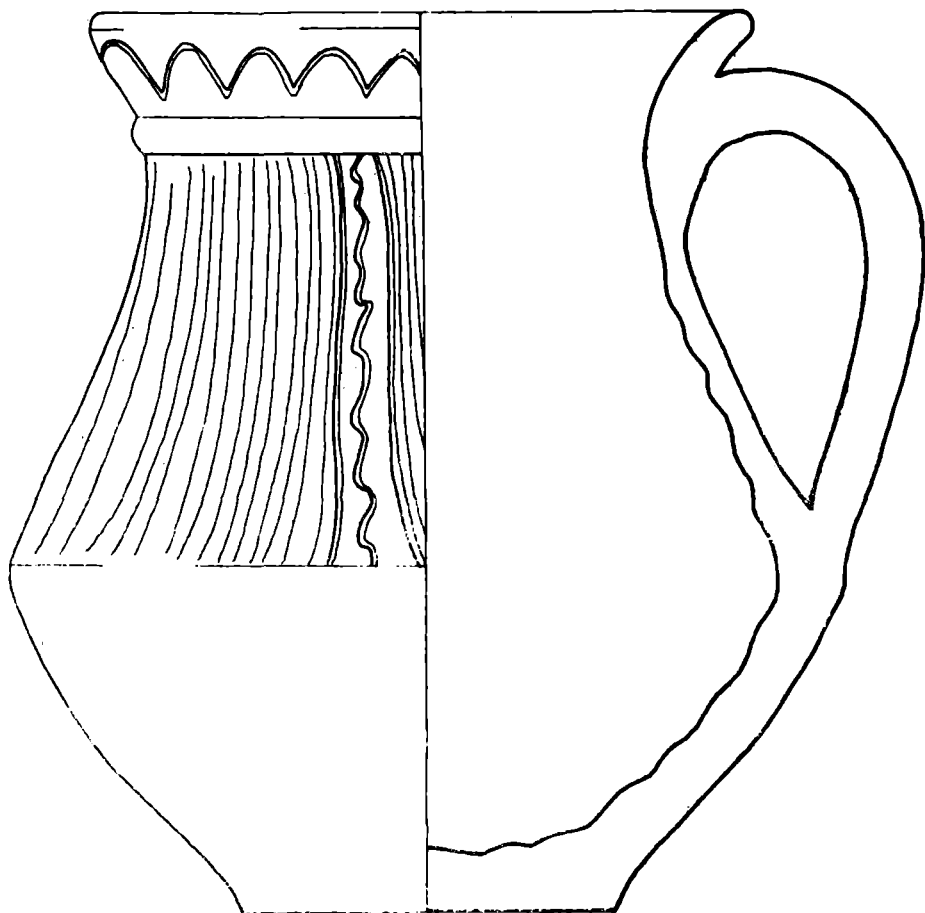

ein Frauengrab und hat folgende Beigaben: Glas- und Kalksteinperlen an den Händen, eine große Chalzedonperle (Spinnwirtel ?) am Gürtel und an den unteren Teil der Beine ungefähr 500 Perlen, die meisten aus Kalkstein und einige aus Glas (Taf. I/1-14). An den Füßen wurde eine graue, glatte, scheibengedrehte Kanne hingestellt (Taf. II).

Nach dem Totenbräuche und Beigaben betrachten wir, dass diese Gräber den spätsarmaten gehörten. Auf Grund der Abwesenheit anderer sicheren chronologischen Bestandteile können wir behaupten, dass sie aus dem Ende des 4. Jh. n.Chr., vielleicht aus dem Anfang des 5. Jhs. stammen

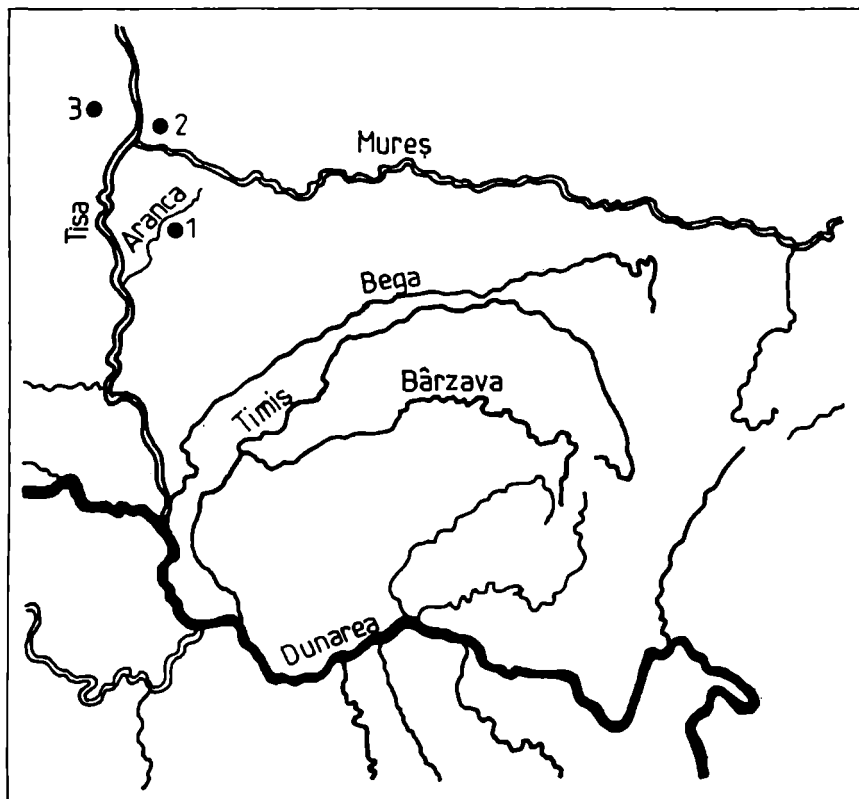

Planşa I

0 3cm

Plasa II

Harta I. Descoperiri de la sfârșitul secolului al IV-lea - începutul secolului al V-lea

1. Dădești Vechi
2. Tápé-Malajdok
3. Sándorfalva-Eperjes